

Alexander von Humboldt

(210. doğum yılı dolayısıyla)

Selâhaddin ANIK*

14 Eylül 1979, Alexander von Humboldt'un 210. doğum yılıdır. Bundan 10 yıl önce bugün, Bonn'da 48 ülkeden gelen takriben 600 bilim adamının iştiraki ile 200. yılı kutlanmıştı.

Büyük bir seyyah, araştırmacı, organizatör ve ilmin koruyucusu, herşeyi doğada olduğu gibi, kendi bütünündeki büyük bağntılar içersinde kavramağa ve açıklamağa olağanüstü bir gayret sarfeden Alexander von Humboldt, 14 Eylül 1979 da Berlin'de doğmuştur. Alexander von Humboldt, Frankfurt oder, Berlin ve Göttingen Üniversitelerindeki öğrenimden sonra, Freiberg Maden Akademisi'nde maden yüksek mühendisi olarak çalışmıştır.

Alexander von Humboldt, asıl değerine Güney Amerika'ya yaptığı seyahatları ile ulaşmıştır. 1798 yılında Fransız dostı ve meşhur doğa bilgini Aimie Bonnpland ile Latin Amerika'ya gitti ve 5 Haziran 1799 da İspanyol yelkenlisi «Pizarro» nun güvertesinde Avrupa'yı terk ederek Kanarya Adaları yönünde Venazuella'ya ulaştı. Orada yerlilerin macracarla dolu yaşamını inceleyerek, Güney Amerika'da yaşayan hayvanları, yetişen bitkileri, nehirleri ve dağları ölçerek bunlar hakkında bilgi verdi ve ülkelerin ekonomik yönden gelişmeleri hakkında kendilerine yeni fikirler verdi.

Chimboroga'ya çıktı, Küba'yı Kolombiya'yı, Ekvatoru ve Peru'yu ziyaret ederek nihayet Meksika, Amerika Birleşik Devletleri ve Fledelfia üzerinden dışarı çıkıp, 7 Mart 1804'de Avrupa'ya geri döndü. Bu esnada Amerika'nın önemli şahsiyetleri ile tanıştı. Böylece Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Jefferson tarafından Washington'a davet edilerek, dönüşünde Paris'te Napolyan'a takdim edildi. Simon Bolvar ve Charles

*) İ.T.Ü. Makina Fakültesinde Profesör.

Darvin onu kendilerine dost edindiler. Alexander von Humboldt 1804 den 1827 ye kadar o zaman Dünyanın bilim merkezi sayılan Paris'te yaşadı. Alexander von Humboldt, Amerika Birleşik Devletlerindeki tedkik gezisinin sonuçlarını bugüne kadar en büyük eseri olan 20 den fazla ciltte yayınladı.

Alexander von Humboldt 1827 den ölümü olan 6 Mayıs 1856 ya kadar Berlin'de yaşadı. O zamanlar yeni yeni ortaya çıkan kesin doğa bilimlerinin esasını Berlin Üniversitesi ile dışarıda verdiği basit konferanslarla herkese tanıttı. Humboldt, klasik devirlerin dönüşü ile yeni metodik bir görüşü birleştirmeyi denedi. 1820 de Rusya'ya yaptığı seyahatı ile onun çok taraflı diplomatik temasları özel memuriyeti Uluslararası temasları, Alexander von Humboldt'u Alman biliminin temsilcisi olarak tanıttı. Alexander von Humboldt, o zamanın bilim akademilerinin hemen hemen hepsine üye idi. Humboldt bilimsel başarısının temelini, disiplinli araştırmalarından ziyade, doğa olaylarının birliğinden ve bilim zihniyetinde aradı. 1845 den 1858 e kadar yayınladığı bir çok ciltten oluşan «Kosmos» adındaki eseri bu düşüncesini gayet açık olarak koyar. Göthe, Alexander von Humboldt hakkında; «Bilgi ve canlı bilimde eşi emsali olmayan ve hiç rastlamadığı çok taraflı, nereye dokunulsa her yerde bulunan ve bizi hazinelere gömen bir insandır.» der.

Alexander von Humboldt'un felsefesini aşağıdaki noktalarda özetleyebiliriz ;

- a — Doğa herşeye kadirdir, doğa bağımsızdır. Doğaya hiçbir güç hükmedemez.
- b — Doğa bir bütündür. Çeşitli parçaları birbirini bütünler.
- c — Doğa sonsuz zengindir ve yaratıcıdır.
- d — Doğayı insanlar anlamaya çalışır, fakat sırrına tamamen erişemez.
- e — Doğa biliminin birinci görevi, en ince ayrıntılarına kadar gözetlemektir.
- f — Doğa biliminin ikinci görevi, gerçekleri önce ampirik daha sonra da teorik kanunlar çerçevesine sokmaktır.
- g — Doğa biliminin üçüncü görevi, gerçekleri tali kanunlar yardımıyla açıklamaktır.

Alexander von Humboldt'un bilimsel başarılarının yanında, bilimi himaye ettiği de görülür. Mesela, kimyager Jüstüs Lieblig'in Alexander von Humboldt tarafından uzun seneler himaye edildiğini burada söyleyebiliriz. Lieblig, Alexander von Humboldt'un cömert ve tecrübeli himayesinden dolayı ona şükran borcu olarak en kuvvetli eseri bulunan «Ziraat ve Fizyolojide Organik Kimyanın Kullanılması» adlı eserinde; Tanıdığım bir çok kimseler benim gibi, bilimsel gayelerine ulaşmalarını onun iyiliğine ve yardımına borçludurlar der. Kimyager doğa bilgini, şarkiyatçılarla İran ve Hindistan'a seyahat edenler, aynı himaye ve haklara sahip olmuşlardır. Alexander von Humboldt'un nazarında millet, ırk, din, ideoloji ve memleketlerin hiçbir farkı yoktur. Hiçbir ayırıma bakmadan çeşitli ülkeleri bilimsel bakımdan yüksek vasıflı genç bilim adamlarını, Federal Alman Devletlerinde bilimsel araştırma yapmak üzere onlara burs vererek imkan sağlar.

Burada Alexander von Humboldt, Mevlâna Celaledini Rumi gibi, aynı felsefe ile herkesi sever ve kabul eder. Mevlâna, Alexander von Humboldt'dan takriben 500 - 550 yıl önce aynı düşünceyi ne güzel ifade etmiştir.

«Gel yine gel ne olursan ol...

İster kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta...

İster yüzkere tövbe etmiş ol...

Ümitsizlik kapısı değildir bu kapı,

Nasılsan öyle gel...»

Mevlana bütün bir insanlığı çağırır; aydınlık dolu nurlu kapısında, onlara gerçek yolu göstermeye çalışır.

Alexander von Humboldt'un ölümünden bir yıl sonra, 1860 yılında, Prusya İlim Akademisinin İdare Meclisi tarafından yöneltilen Alexander von Humboldt Vakfı kurulmuştur. Bu vakfın o zamanki görevi, Alman ilim adamlarının yabancı ülkelere yapacakları bilimsel gezileri teşvik etmektir. Hatırasına tesis edilen bu vakıf için Alexander von Humboldt'un kendisi herhangi bir servet bırakmamıştır. Bu vakıf Petersburg İlim Akademisi ile İngiltere Kraliyet Sosyetesini gibi bilim dostlarının özel yardımını kazanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki enflasyonda, Vakıf bütün parasını kaybetti ve 1925 yılında da Alexander von Humboldt Vakfı, o za-

manki hükümet tarafından özerk bir vakıf haline getirilerek geleneğine bağlı kaldı ve teşvik programını da genişletti. İkinci Cihan Harbi'nden sonrada Alexander von Humboldt Vakfı feshedildi. Fakat 1953 yılında Alman Hükümeti Vakfın tekrar kurulmasını kabul ederek gerekli yardımı yaptı ve o zamandan beri de bilhassa yüksek öğretim sonrası enaz doktora yapmış, yabancı memleketlerin genç bilim adamlarını teşvik etme şartını koydu.

Burada yabancı bilim adamlarının teşviki yegane ölçü olarak alındığından, gaye vasıflı bilim adamlarının bulunmasıdır. Bu noktadan hareket edildiği için Alexander Von Humboldt Vakfında devletler veya ihtisas dalları için bir kontenjan yoktur. Vakıf, kültür anlaşmasında olduğu gibi, ihtisas ve memleket için bir ayırım tanınmaz. Ancak ve ancak bilimsel yeterlik ön plana alınır. Bunun içinde bursiyerlerin seçimi, Alman bilim adamları tarafından yapılır.

Alexander Von Humboldt Vakfı herşeyden önce, her yabancı bilim adamı kendi alanında Alman bilim adamları ile temasa getirmek ve kendi memleketlerinde bilimi fazlasiyle götürmelerini arzulamaktır. Böylece, yabancı bilim adamının Almanya'da çalıştığı araştırma ve enstitüsü veya üniversitelerin ilgili kürsüsü ile kendi memleketindeki müessesesi arasında yakın bir ilgi bulunmakta ve bilimin mümkün olduğu kadar geniş uluslararası disiplinli teşviki için gayret sarf edilmektedir.

L İ T E R A T Ü R

- (1) Botting, Douglas «Alexander Von Humboldt» Prester Verlag München, 1974.
- (2) Meyer, Adolf - Abich «Alexander Von Humboldt» Rowohlt, 1970.
- (3) «Alexander Von Humboldt Werk und Weltgeltung» R. Pupper und Co Verlag München, 1969.
- (4) Order, Mehmet «Mevlâna» Tercüman 1001 Temel Eser No. 7.
- (5) Schultze, Joachim H. «Alexander Von Humboldt» Verlag Walter de Gruyter und Co. Berlin, 1959.
- (6) Beck, Hanno. «Alexander Von Humboldt» Band I und II. Franz Steiner Verlag GmbH. Wiesbaden, 1959 - 1961.
- (7) De Terra, Helmut «Alexander Von Humboldt und seine Zeit» F.A. Brockhaus. Wiesbaden, 1959.